
Л.А. ІВАЩУК, В.М. УДОВИК

ПРЕМІЯ МИРУ В КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Нобелівська премія миру має вже більш ніж сторічну історію. Але гідні кандидати знаходились далеко не завжди, тож бували роки, коли премію не вручали. Останнім часом проблеми з претендентами немає, навпаки, рік від року кількість заявок з іменами номінантів зростає, і серед них усе більше представниць прекрасної половини людства.

У світовій гендерній політиці відбувається прорив: жінки дедалі частіше займають найвищі державні посади. Сьогодні є вісім жінок-президентів: Аргентини — Крістіна Фернандес де Кіршнер, Литви — Даля Грибаускайте, Ліберії — Елен Джонсон-Серліф, Фінляндії — Тар'я Кааріна Халонен, Індії — Пратібха Патіл, Швейцарії — Мішлін Кальмі-Ре, Коста-Рики — Лаура Чінчілла, Бразилії — Ділма Руссефф. Уряди багатьох країн також очолюють жінки: прем'єр-міністр Таїланду — Йінглак Чінават, прем'єр-міністр Австралії — Джулія Гіллард, прем'єр-міністр Данії — Хелле Торнінг-Шмітт, канцлер Німеччини — Ангела Меркель та ін. Жінки вперше отримали більшість у кабінеті міністрів Швейцарії. Це вже відбулося в Іспанії, Норвегії, Фінляндії, Кабо-Верде. Уперше в історії Італії міністерство внутрішніх справ очолила жінка — Анна Марія Канцелльєрі.

На наших очах жінки включаються у сферу політичного представництва в країнах «старої» демократії — це ознака легітимізації, принципової згоди суспільства на нові ролі жінок, у т.ч. участь у політиці. Однак це має місце і в країнах, де демократичні процедури або тільки затверджено, або імітовано. Саме тому вручення Нобелівської премії миру жінці сприймають як авторитетне визнання права прекрасної статті зайняти гідне місце у світовому суспільстві.

До 7 жовтня 2011 р. Нобелівську премію миру здобули тільки дванадцять жінок. Першою з них у 1905 р. стала баронеса Берта фон Зутнер (Bertha von Suttner) «за активну пацифістську діяльність». Удруге, у 1931 р. премією було вдовоєно Лауру Джейн Адамс (Laura Jane Addams) «як справжнього делегата всіх миролюбних жінок світу» спільно з Ніколасом Мюрреєм Батлером (Nicholas Murray Butler) «за невичерпну енергію і завзяття в справі миру». Джейн Адамс стала першою американкою, якій випала така честь. Віце-президент Американської асоціації за виборче право жінок, голова Жіночої партії миру, вона разом з третьою лауреаткою Емілі Грін Болч (Emily Greene Balch) брала участь у роботі Міжнародного конгресу жінок у Гаазі.

У 1946 р. премію миру «за багаторічну, невтомну працю на благо світу» отримала американська економістка і пацифістка, автор дослідження «Наші співгромадяни — слов'яни» (англ. «Our Slavic Fellow-Citizens»), присвяченого слов'янським іммігрантам у США, — Емілі Грін Болч, розділивши її з Джоном Релей Моттом (John Raleigh Mott) «за місіонерську діяльність».

У 1976 р. засновниці Товариства мирних людей (Community of Peace People) Вільямс Бетті (Williams Betty) і Мейрід Корриган (Mairead Corrigan) отримали премію миру «в знак визнання заслуг у справі миру». Діяльність їхньої організації сприяла мирному врегулюванню кривавого конфлікту в

Елен ДЖОНСОН-СЕРЛІФ

Лейма ГБОВІ

Таваккул КАРМАН

Північній Ірландії. Ці дві легендарні жінки відвідали більше 25 країн, зустрічалися з багатьма політичними і релігійними лідерами. Зокрема, Вільямс Бетті побувала в 1997 р. у Чечні після закінчення Першої чеченської війни (1994–1996), а потім у Росії для захисту прав дітей. Мейрід Корриган у 1990 р. нагороджено премією «Мир на землі» (лат. *Rasem in Terris*). У 1993 р. разом з шістьма іншими нобелівськими лауреатами вона здійснила подорож до Таїланду, намагаючись проникнути в М'янму й організувати акцію протесту проти арешту Аун Сан Су Чжі — лауреатки Нобелівської премії миру 1991 р. У травні 2010 р. супроводжувала Флотилію свободи в рейсі в сектор Газа. М. Корриган виступала проти вручення премії миру президентові США Бараку Обамі за зусилля зі створення світу без ядерної зброї і формування нового клімату в міжнародній політиці, аргументуючи це тим, що Б. Обама не довів, «що він серйозно налаштований щодо Близького Сходу, що він покладе край війні в Афганістані і розв'яже ще багато інших проблем».

У 1979 р. премію миру отримала Агнес Бояджіу (*Agnes Bojaxhiu*) — найвідоміша на планеті черниця, яка з 12 років служила людям і стала всесвітньо відома як Мати Тереза. Її відзначено як ту, що «стверджує мир у найважливішій сфері, захищаючи недоторканність людської гідності». Мати Тереза заснувала жіночу чернечу конгрегацію «Сестри місіонерки Любові», що займається служінням бідним і хворим. Зарахована Католицькою церквою до лику блаженних.

У 1982 р. шведський соціолог і громадська діячка Альва Мюрдаль (*Alva Myrdal*) спільно з Альфонсо Гарсія Роблесом (*Alfonso García Robles*) отримала премії миру «за великий внесок у справу роззброєння». А. Мюрдаль була віце-президентом Міжнародної федерації ділових і зайнятих жінок (1938–1947), протягом 1949–1955 рр. працювала в адміністрації ООН у Нью-Йорку, у 1955–1961 рр. — послом Швеції в Індії. У 1962–1973 рр. очолювала шведську делегацію в Женевському комітеті з роззброєння. Дов-

гий час працювала в системі ЮНЕСКО, займалася проблемами роззброєння. Нагороджена премією миру імені Альберта Ейнштейна в 1980 р.

У 1991 р. премії миру було вдостоєно лідерку демократичної опозиції в М'янмі (Бірма) Аун Сан Су Чжі (Aung San Suu Kyi) «як захисника прав людини». З 1988 р. вона очолює провідну опозиційну силу країни — Національну лігу за демократію (НЛД). У 1989 р. її взяли під домашній арешт. Перемогу НЛД на парламентських виборах 1990 р. влада не визнала, і Су Чжі перебувала під домашнім арештом аж до 1995 р., а потім у 2000–2002 і 2003–2010 рр. У 1990 р. стала лауреатом премій імені Торольфа Рафто й Андрія Сахарова.

У 1992 р. представниця корінного населення Гватемали з народу киче групи майя Рігоберта Менчу Тум (Rigoberta Menchú Tum) стала нобелівським лауреатом «як борець за права людини, особливо корінного населення Америки». Вона відома як правозахисник і автор автобіографій «Я, Рігоберта Менчу» і «Перетинаючи кордони». Того ж року вона служила послом доброї волі у зв'язку з проведенням Міжнародного року корінних народів світу і посприяла створенню Робочої групи ООН з подолання несправедливості щодо корінних народів в усьому світі.

«За працю із заборони та знешкодження протипіхотних мін» у 1997 р. премією миру нагороджено американську активістку і викладачку, засновницю Міжнародного руху за заборону протипіхотних мін Джоді Вільямс (Jody Williams). Завдяки співпраці з урядами різних країн, спеціалізованими органами ООН, Міжнародним комітетом Червоного хреста вона досягла своєї головної мети — на міжнародній конференції в Осло в 1997 р. було підписано Конвенцію про заборону використання осколкових протипіхотних мін.

Незважаючи на ще слабку демократію, африканки теж виявляють неабияку громадську активність. У 2004 р. «за довгостроковий внесок у розвиток демократії та миру» Нобелівською премією миру нагороджено

Вангарі Маатаї (Wangari Maathai) — першу африканку і першого еколога, який отримав цю відзнаку. У 1976–1987 рр. — активістка Національної ради жінок Кенії, а в 1981–1987 рр. — її голова. Вона вперше в 1976 р. висунула ідею масового насадження дерев задля боротьби з вирубуванням кенійських лісів. Вангарі Маатаї зініціювала в 1977 р. суспільний рух «Зелений пояс» («Green Belt Movement»), який пізніше отримав популярність як «Зелений рух Маатаї». У 1986 р. рух вийшов за межі Кенії і перетворився на Пан-африканську мережу з насадження дерев. У 1997 р. Вангарі Маатаї намагалася балотуватися на пост президента Кенії, проте партія, що висунула її, пізніше обрала іншого кандидата. У 2002 р. В. Маатаї стала членом парламенту, а в 2003–2005 рр. обіймала посаду заступника міністра навколишнього середовища.

Лауреатами Нобелівської премії миру в 2011 р. стали три жінки — президент Ліберії Елен Джонсон-Серліф (Ellen Johnson-Sirleaf), активістка з Ліберії Лейма Гбові (Leymah Gbowee), еменська правозахисниця Таваккул Карман (Tawakul Karman) за «ненасильницьку боротьбу за безпеку жінок і за їхнє право на повноцінну участь у миротворчій роботі».

Президент Ліберії Елен Джонсон-Серліф назвала присудження їй премії визнанням її багаторічної боротьби і висловила надію, що нагородження глави держави надихне багатьох жінок Ліберії і всієї Африки. Вона перша і єдина жінка-президент обрана (а не призначена, як Рут Перрі) на африканському континенті. Е. Джонсон-Серліф набула президентських повноважень 16 січня 2006 р. Банківський економіст за освітою, протягом 1980–1985 рр. вона була міністром фінансів Ліберії. За вольовий характер її називають «залізною леді». У виступі з нагоди першої річниці на посаді президента 16 січня 2007 р. Е. Джонсон-Серліф назвала основними досягненнями її уряду відновлення миру, зростання державних доходів, часткове відродження системи охорони здоров'я, збільшення набору до шкіл, а також налагодження

енергопостачання і роботи водогону в деяких районах столиці — Монровії. Після народження Е. Джонсон-Серліф Нобелівською премією миру у Ліберії розпочалися президентські вибори, де вона перемогла і заступила на другий термін.

Ще одна лауреатка, ліберійська правозахисниця Лейма Гбові «змогла мобілізувати жінок своєї країни незалежно від їхньої етнічної приналежності» на боротьбу за мир. Лейма Гбові народилася в центральній Ліберії. У 1989 р., коли в країні розгорілася громадянська війна, 17-річна дівчина переїхала в столицю Монровію. Побачивши жахи війни, Л. Гбові вирішила, що будь-які зміни в суспільстві мають здійснювати жінки, передовсім матері. Сама вона — мати шістьох дітей. У 2002 р. Л. Гбові ініціювала створення організації «Жіночий рух за мир і безпеку в Африці» (Women Peace and Security Network Africa, WIPSEN-Africa), яка домоглася закінчення кровопролитного громадянського протистояння. У 2008 р. про Л. Гбові зняли документальний фільм «Загнати диявола назад до пекла». Має кілька престижних нагород, серед яких Блакитна стрічка від Гарвардського інституту державного управління імені Джона Ф. Кеннеді (2007), премії Грубера за права жінок (2009) і «Профілі мужності». Сьогодні Л. Гбові — виконавчий директор WIPSEN-Africa. Вона також веде переговори щодо запобігання конфліктів по всьому західноафриканському регіону.

Мусульманка Таваккул Карман — 32-річна мати трьох дітей, журналістка й активний діяч громадського руху в Ємені. Вона стала наймолодшим лауреатом Нобелівської премії миру. У 2005 р. створила рух «Жінки-журналісти без ланцюгів», що виступає за права людини, «особливо за свободу слова і самовираження». Т. Карман неодноразово отримувала погрози за правозахисну діяльність, зокрема за захист прав жінок. У 2007–2010 рр. рух Т. Карман регу-

лярно проводив демонстрації і сидячі страйки на площі Свободи в столиці Ємену Сані. Т. Карман присвятила життя боротьбі за права жінок у своїй країні. На думку генерального секретаря Ради Європи Турбйорна Ягланда, присудження Т. Карман премії миру демонструє переконання Нобелівського комітету в тому, що «гноблення жінок — це одна з головних проблем в арабських країнах».

Поява кожної жінки-номінанта, а тим більше лауреата Нобелівської премії миру ставала подією. Це був швидше виняток, ніж правило, хоча сьогодні в більшості країн жіночі права зрівняно з чоловічими. Отже, суспільна роль жінок зростала внаслідок демократизації. Це підтверджено збільшенням кількості лауреатів Нобелівської премії миру серед жінок, які дійсно дбали і дбають про мирне врегулювання конфліктів у світі.

В історичній ретроспективі першими жінками-лауреатами ставали європейки й американки, які боролися за мир у глобальному значенні. Проте згодом світова громада звернула увагу на жінок, які діяли на перший погляд локально, але в таких умовах, де це сприймалося як подвиг. Той факт, що жінки ставали лауреатами такої престижної премії, як Нобелівська, був вагомим свідченням їхньої самовідданої діяльності задля зміцнення миру.

Останні роки Нобелівський комітет усе частіше вносить до списків номінантів представників країн третього світу. І хоча діяльність більшості з них не пов'язана із запобіганням війни, вона сприяє зміцненню суспільної стабільності, необхідної для миру і спокою в таких вибухонебезпечних регіонах, як Близький Схід і Африка. Відзначення щорічною Нобелівською премією миру трьох жінок допоможе покласти край обмеженням можливостей жінок, які все ще існують у багатьох країнах, а також дасть змогу жінкам і надалі працювати в ім'я демократії та миру.